

Караман Станіслав,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: Stanislavkaraman@gmail.com

АЛГОРИТМ ЯК ПРИЙОМ ВИКОНАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: алгоритм, алгоритм розпізнавання, алгоритм розв'язування.

Ефективним прийомом керування операційно-мисленневою діяльністю учнів старших класів є навчання за допомогою алгоритмів, який характеризується постановкою системи питань і алгоритмічних завдань. **Алгоритм** – це чітка, розумова, з методичною доцільністю продумана система логічних операцій, покрокове виконання поставлених питань неминуче призводить до правильного їх розв'язання. Алгоритми найповніше, найефективніше реалізують методичні принципи роботи з граматичними правилами, сприяють злиттю в одне ціле двох процесів – засвоєння і застосування правила на письмі. Алгоритми не замінюють правил підручника, а приводять їх у чітку систему і зближують теоретичні й практичні моменти. Алгоритми бувають прості і складні, а отже – легші й важчі. Чим старший клас, тим більше вони ускладнюються, подається більше запитань.

Для виконання граматичних завдань використовуються різні види алгоритмів. З-поміж них найзручнішими і доступними є алгоритми **розпізнавання**, що вживають для визначення специфіки частини мови, категорій роду, відмінка, виду, часу та алгоритми **розв'язування**, за допомогою яких учні вчаться правильно вживати в усному й писемному мовленні граматичні форми.

Оскільки процес алгоритмізації полягає у відокремленні елементарних дій і порядку їх виконання для досягнення поставленої мети, а алгоритм як елемент програмованого навчання – це чітко організована послідовність однозначних операцій, що ведуть до досягнення повного результату, нами розроблено систему алгоритмів двох видів:

а) алгоритм розпізнавання.

I. (Робота в класі).

1. Установи зв'язок з іншими словами (у словосполученні).
2. Перевір, чи вказує слово на ознаку предмета? – Так.
3. Перевір, чи можна поставити питання *який?* або *чий?* – Так.
4. З'ясуй, чи змінюється слово за відмінками? – Так.

5. Визнач, чи змінюється слово за числами? – Так.
6. Визнач, чи змінюється слово за родами? – Так.
7. Визнач, чи вживається воно без іншого самостійного слова? – Ні.
8. Зроби **висновок**: це – прикметник.

Наприклад: *широкий степ*. 1. Слово *широкий* узгоджується зі словом *степ*. 2. Слово вказує на ознаку предмета. 3. Відповідає на питання *який?* 4. Змінюється за відмінками (*широкий степ* – Н. в., *широкого степу* – Р. в., *широкому степу* – Д. в. і т. ін.). 5. Слово *широкий* вжито в однині. 6. Слово *широкий* чоловічого роду. 7. Без іншого самостійного слова не вживається. Висновок: це – прикметник.

II. (Робота вдома).

1. Чи вказує залежне слово у словосполученні *печена картопля* на ознаку, зумовлену дією? – Ні.

2. Чи можна замінити у словосполученні *печена картопля* залежне слово дієсловом? – Ні.

3. Чи має слово *печена* наголошений суфікс **-ен-**? – Так.

4. Чи вказує наголошений суфікс **-ен-** у слові *печена* на неможливість ознаки або дії? – Ні.

5. Зроби **висновок**: у словосполученні *печена картопля* залежне слово виступає прикметником.

б) алгоритм розв'язування.

I. (Робота в класі).

Щоб визначити, який зв'язок у словосполученні *сторінка книжки*, треба:

1. З'ясувати характер дії:

а) чи зміна головного слова викликає зміну залежного? – Так.

б) чи є залежне слово відмінюваною частиною мови? – Ні.

в) чи є головне слово іменником, займенником або невідмінюваною частиною мови? – Ні.

2. Постав питання:

а) чи головне слово вимагає від залежного певної відмінкової форми? – Ні.

3. Зроби **висновок**: зв'язок між словами, при якому головне слово вимагає від залежного певної відмінкової форми, а під час зміни головного слова залежне лишається в одній і тій самій формі (*сторінка книжки*, *сторінку книжки*, *сторінкою книжки*), називається керуванням.

Отже, навчання за допомогою алгоритмів формує самостійність у навчальній діяльності старшокласників, позитивно впливає на розвиток і мотивацію їхньої розумової активності.

Література

1. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназіях : навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.

2. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені І. Франка, 2011. 420 с.

3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та ін. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.

4. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2014. 368 с.

5. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Зміст і функції багатомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин. *Український педагогічний журнал*, 2020. № 3.С. 66–74.

Коваленко Ольга,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
викладання філологічних дисциплін у
дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
e-mail: olga_kovalenko2002@ukr.net*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Ключові слова: державна мова, початкова школа, підручник.

Вільне володіння державною мовою є одним із пріоритетів сучасної початкової освіти. Реалізація цього завдання набуває особливої актуальності в класах, де вона вивчається як друга.

У зв'язку з цим чинним навчальним планом передбачено значне збільшення кількості годин на вивчення української мови в класах з російською мовою навчання. Безперечно, такий підхід сприяє підвищенню рівня володіння державною мовою, оскільки надає можливість учням кожного дня в школі відвідувати урок, на якому вони спілкуються українською.

Однак, розглядаючи чинний навчальний план, маємо констатувати тенденцію до зменшення в 3-ому і 4-ому класах кількості годин на вивчення мови, якою здійснюється навчання в школі. І за цим криються неабиякі ризики. Одним із основних принципів вивчення другої мови є її свідоме засвоєння з опорою на знання, отримані на уроках першої мови. Зменшення кількості навчальних годин на вивчення російської мови призведе до того, що учні